

BISERICA și ȘCOLA.

Foiă bisericească, școlastică, literară și economică.

Iese odată în săptămână: DUMINECA.

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 5 fl.—cr., pe 1/2 an 2 fl. 50 cr.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr., pe jumătate an 7 franci.

PREȚUL INSERȚIUNILOR:

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 3 fl.; până la 200 cuvinte 4 fl.;
și mai sus 5 fl v. a.

Correspondențele se se adreseze Redacțiunii

„BISERICA și ȘCOLA.“

Er banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

Cuvântarea

pronunțată de Pré Sânția Sa, părintele Episcop
al Aradului Ioan Meștanu, la deschiderea se-
siunii ordinare a sinodului eparchial aradan
din 1894.

Christos a înviat!
Domnilor deputați!

Am simțit și simțese mare bucurie, Dlor depu-
tați, de câte ori am avut, și am norocirea a Vă vedea
întruși în sinod eparchial și în jurul meu; de astă-
dată însă pe lângă acea bucurie, am mai simțit și
o trebuință mare de acesta întrunire, mai ales pen-
tru a ne consulta asupra situațiunei cei grele, în
care se află și biserica noastră în timpul de față, și
pentru a conlucra împreună, la delaturarea după pu-
tință, a îngrijirilor, provenitoare din acea situațiune.

Cunoscut vă este, Dlor deputați, ce nori grei
amenință biserica noastră națională, și la câte cercări
grele sunt espuse și școlele noastre confessionali, de
un timp încôce.

Biserica stă în fața cunoscutelor proiecte de
legi așa numite reforme politico-bisericesci, despre
căsătoria civilă, despre matriculele civile și despre li-
berul exercițiu religionariu, cari toate ating de a-
prope autonomia bisericeii, ba în parte și credința
ei; er școlele noastre confessionali stau în fața unor
cerințe și sarcini abia suportabile.

Etă cauzele, cari au provocat, și provôcă grava
situațiune a bisericeii noastre naționale.

Desi cunoscutele proiecte de legi politico-bise-
ricesci ating și pe celelalte biserici din patrie, to-
tuși ele pentru nici una dintre acele biserici, nu pot
fi atât de îngrijitoare, ca pentru biserica noastră, pen-
tru-că pe când credincioșii celorlalte biserici au mai
avut și mai au și alte terene de dezvoltare, de con-
solidare și conservare, pre atunci noi numai în bi-
serică și prin biserica noastră națională, ne am pu-
tut și ne mai putem desvolta, consolida și conserva.
Pre când alte confessiuni din patrie, s'au mai bucu-

rat, și se mai bucură și de alte terene de dezvoltare,
pre atunci noi din cele mai depărtate timpuri am
fost avisați mai numai la puterea Sfintei noastre bi-
serici străbune.

În vederea acestora, îngrijirile noastre de sorțea
bisericeii, fiind deajuns motivate, ni se împune marea
dătorință a ne grupa și mai mult și mai strîns, în
jurul acestei moșteniri părintesci, a ne încorda și
mai mult puterile întru a o face se nu simtă nici
se pătimescă de cercările ce o amenință, și așa a o
conserva și pentru timpurile viitoare, ca scut și adă-
post puternic, cum fù ea și în trecut pentru fericii
nostri străbuni.

Astfel dar detori suntem Dlor deputați, a con-
lucra din toate puterile și cu toate mijlocele legali,
la delaturarea după putință a îngrijirilor, de cari sun-
tem cuprinși, și așa a ne îngrădi contra tuturor cer-
cărilor, ori cari ar fi acelea.

Nu suferă îndoielă că este mare și grea această
problemă, dar ori cât de grea se fie, simțul nostru
religios și de conservare ne împune imperios, a o
resolvi cât mai bine, dacă sorțea ne-a rezervat nouă
acesta.

Și până vom combina cu toții acțiunea ce o
pretind grelele împrejurări, atât pentru orientarea cât
și pentru îndurătarea noastră, la asemenea lucrare
momentosă va fi bine se avem înaintea ochilor tre-
cutul fericirilor nostri străbuni, se consultăm istoria
acelui trecut, care este oglinda viitorului, pentru-ca
se aflăm, Dlor deputați, că biserica creștină și spețial
biserica noastră, totdeauna a avut a întâmpina lupte
grele în dezvoltarea ei. Pôte că așa va fi voit Ddău,
că precum unul născut Fiiul seú Domnul nostru Isus
Christos, tot asemenea și biserica, creațiunea și moș-
tenirea lui numai prin lupte și suferințe, se ajungă
la desevêrsire.

Dacă însuși Domnul nostru Isus Christos Fiiul
lui Dumneđeu numai prin sacrificiul seú, a trebuit a
îndepliní opul cel mărêțiu al mântuirii némului ome-
nesc, și dacă biserica, sânta lui moștenire erăși nu-

mai prin lupte și sacrificii ajunse, unde se află; atunci nu numai nu ne vom retrage nici noi, dela conlucrare pentru biserica strabună, ci din contră, ne vom însufleși tot la mai multă activitate, pentru susținerea sântelor ei așezaminte.

Dacă vom continua și noi, Dlor deputați, a ne înspira de zélul străbunilor pentru biserica noastră națională, dacă vom stărui cu toții pentru a se înspira și clerul și poporul de același zel, și dacă vom începe activitatea noastră, de unde au început-o și fericiți noștri părinți, și anume, dela consolidarea noastră, și dela depărtarea ori căruia rău, ori carei neînțelegeri dintre noi, dela depărtarea ori căruia indiferentism religios, și dela combaterea lui, în tot locul unde s'ar arăta, și apoi dela cultivarea în măsură tot mai mare, a credinței în Dumneșeu, a dragostei evanghelice și a speranței creștine, în toți membrii bisericii noastre; atunci toate cercările din afară, se vor zădărnici de pétra cea tare a credinței, și biserica noastră, va ieși triumfătoare, cu ajutorul lui Dumneșeu.

Din delaturarea atinselor rele și din cultivarea amintitelor virtuți, cari sunt bazele bisericii creștine, se va desvolta consolidarea, întărirea și însufleșirea noastră, în luptă legală, pentru drepturile bisericii noastre naționale, și anume credința și iubirea de Dumneșeu, și de aprópele vor avea de urmare ajutorul lui Dumneșeu și al ómenilor la nisuințele noastre, ér realizarea acestora ni o va pune în vedere, speranța. Și așa decă mai curând ori mai târziu din nenorocire, totuși s'ar introduce și la noi reformele politico-bisericesci, ori chiar dacă ar mai veni și alte cercări asupra bisericii noastre, noi nici atunci nu vom înceta a conlucra cu toții, la apărarea drepturilor, la observarea sânteniei tainelor bisericesci și la susținerea și conservarea datinelor religioase, în clerul și poporul nostru.

Dacă ni se vor pretinde ori câte cerințe legali, si la școlele noastre confessionali, noi nu ne vom spăria nici de acelea, ci ne vom silí a satisface și acelora, și nu vom abdice de dreptul nostru, căci de n'am face așa, ne ar oséndi posteritatea, până în cele mai depărtate timpuri.

Aseminea lucrare Dlor deputați, pretinde dela unul fie-carele dintre noi, și dela noi toți împreună, o deosebită priveghiare a mersului trebilor noastre bisericesci, până în cea din urmă parochie, pretinde dela noi o îndoită conlucrare la stérpirea indiferentismului religios, și altor rele, ori unde s'ar observa acelea între ai noștri; ér această se o facem nu numai prin vorbe, dar se o și comprobăm și prin faptele noastre.

Așa au lucrat Dlor deputați și creștinii cei dintâiu, câte le-au auđit și le-au învățat dela sântii Apostoli ai Domnului, le-au spus și propus și altora din jurul lor.

Așa au făcut și fericiții noștri străbuni, și ast-

fel s'au conservat puterea credinței a dragostei și a speranței creștine.

De aceea din momentul când am luat asupra-ne, chiamarea onorifică de reprezentanți ai clerului și poporului nostru, biserica noastră cea vie, în acest sinod eparchial, detori suntem a și conlucra din toate puterile, nu numai pe timpul întrunirii noastre aici, nu numai din acest loc; ci și după încheierea lucrărilor noastre de aici, în tot timpul și locul, unde ni se ofere ocașiune, la împlinirea chiamării noastre.

Deci împlorând la toate acestea și din acest loc ajutorul și binecuvântarea ceriului asupra noastră și asupra lucrărilor noastre, dechiar sesiunea sinodului nostru eparchial pentru anul 1894 de deschisă.

La deschiderea sinódelor eparchiale.

Trăim într-un timp de grea cercare. Și credem, că nu greșim, nici nu esagerăm, când dăm expresiune sentimentului bisericii și poporului, că timpul, în carele trăim, cu multele lui greutăți, reclamă multă activitate pentru o punere în aplicare cât mai nimerită a frumóselor noastre instituțiuni bisericesci-școlare.

În fața acestei urgente cereri a timpului avem o însemnată mangăiere în faptul, că sfânta noastră biserică este instituțiune și organismu dumneșeiesc, precum și în faptul că poporul nostru și în trecut și astăzi s'a inspirat, și se inspiréză numai de credința sa în Dumneșeu și în divinitatea sfintei sale biserici. Reprezentanții acestei sfinte biserici și ai poporului credincios se întrunesc astăzi în sinódele eparchiali. Și nesmintit, aleșii clerului și poporului inspirați sunt numai de acel sêmț de pietate, pre cari îl reclamă tendența noastră de desvoltare pre terenul bisericesc-cultural în cadrul dispozițiunilor canonice ale sfintei noastre biserici.

Voim, și lucrăm, ca în cadrul normat prin legea noastră fundamentală organică, se ne desvoltăm în sensul și spiritul evangheliei Domnului.

Acéstă sfântă evangeliă ne-a fost, și ne este unica programă de acțiune.

Și evangelia Domnului are caracterul ei vecinic dumneșeiesc, că dá fie-cui ceea ce este al său, și ne chiamă pre toți la activitate. Stând pre acest puternic pedestal, este natural, că fiecare hotărîre, pre carea o vor lua sinódele noastre eparchiale, va contribuí în deplină măsură la promovarea și înaintarea intereselor bisericii și poporului.

Stindardul, sub a căruia adăpostire lucrăm, este simbolul niceo-constantinopolitan și desvoltarea isto-

rică a sfintei noastre biserici. Stindardul, de carele vorbim este în lume unicul, carele nici până acum, și nici până la sfârșitul veacului nu va poté fi biruit de nici un feiu de vrăjmaș, — pentru că nu este făcut de om, nu este creațiune a omului, ci este emanat din voința și legea lui Dumnezeu. Acest stindard légă pre om de om, și mulțimea o face să fiă un singur corp și un singur suflet; ér dezvoltarea istorică, trecutul sfintei noastre biserici ne dă perseveranța și energia trebuinciosă, ca tóte să-le facem, și să-le întocmim în acel spirit dumnezeiesc, pre carele îl vedem dominând în armonia dumnezeiescă a puterilor și factorilor, cari constituiesc lumea fizică.

În lumea fizică, în universul, carele dîlnic se deschide, și se arată ochilor nostri, — fiecare putere, fiecare organism își urmăze mersul și cursul vieții sale conform menițiunii și scopului, pentru carele trăiesce. Este în univers, în lumea fizică, o voință, căreia totul i-se supune. Nu altceva doresce, și nu pentru altceva trăiesce, și lucréze biserica.

Acest dumnezeiesc organism voiesce, și lucréze, ca individul, și poporale prin punerea în aplicare a voinței lui Dumnezeu să-și afle pre pământ fericirea.

Mama acestei fericiri este educațiunea și vieța religioasă. Pentru a întări organismul și instituțiunile menite a conduce educațiunea și vieța religioasă a poporului se întrunesc astăzi sinódele eparchiale. Și nu ne îndoim, că precum în trecut așa și în sesiunea actuală reprezentanțele celor trei eparchii, cari constituiesc Metropolia noastră, își vor face în deplină măsură datorința, și în deplină conformitate cu trebuințele noastre culturale.

Adunare poporală.

Joaia trecută s'a ținut în piața de înaintea bisericii catedrale din Arad o adunare poporală, la carea au participat un număr de aproape 10,000 de alegători români, veniți din comitatele: Arad, Timiș, Torontal, Caraș-Severin, Bihor, Valea-Murêșului și din Ardél spre a-se pronuncia în cestiunea reformelor bisericesci, substernute corpurilor legiuitoare ale țerii. Adunarea s'a deschis la 11 óre prin părintele protopresviter Moise Bocșan, și constituindu-se sub presidiul dlui avocat Dr. Lazar Petco a luat în unanimitate hotărîrea, că: „Adunarea protestéze serbatoresce contra proiectelor de legi politice-bisericesci ale guvernului, special contra proiectului de lege despre căsătoria civilă, și rógă pre Pré Sântiții Metropoliți și Episcopi ai bisericii române ca cu tótă energia să lucreze încontra lor, până și la treptele Tronului.“

Adunarea a adresat apoi următória telegramă omagială Maiestății Sale :

„Maiestății Sale Francisc Iosif I. Viena. Adunarea poporului român pentru apărarea drepturilor primejduite ale bisericii cu cel mai profund respect îndresnește a depune la treptele înaltului Tron omagiul supunerii și credinței sale neclintite.

Credincioși tradițiunilor părinților nostri suntem gata a urma în ori-ce moment apelului Maiestății Vóstre Împărătești și Regale pentru a jertfi și cea de pe urmă picătură a sângelui nostru pentru apărarea Tronului și a patriei.

Dumnezeu să țină pe Maiestatea Vóstră Împărătescă și apostolico-regéscă și înalta casă domnitóre.“

Încheiându-se adunare, întregul public asistent a mers la Pré Sântia Sa dlu Episcop Ioan Mețian. La reședința episcopéscă dlu Dr. Lazar Petco mulțămesc Pré Sântiei Sale în numele adunării pentru binecuvântarea părintéscă, asigurându-l tot de iubirea și alipirea poporului credincios. Vorbirea dlui Dr. Lazar Petco a fost primită cu aplause și cu cântarea: „Întru mulți ani stépane.“

La discursul dlui Dr. Lazar Petco, respunse Pré Sântia Sa cam în următóriul mod :

Iubiților fi și frați !

Vé mulțămesc din adêncul inimii pentru acéstă cinste și atențiune binevoitóre, cu care m'ați onorat și pre mine la acéstă ocaziune rugând pe Dumnezeu, ca și El să Vé învrednicéscă și pe D-Vóstră de asemenea cinste.

Am simțit și simțesc totdeuna mare bucuriă, de câte ori véd și pe iubitul nostru popor interesându-se în mesură atât de mare de sórtea bisericii noastre naționale, de viitoriul bisericii străbune.

'Mi este cunoscut, că V'ați într'unit în număr așa mare și însemnat ca să ridicăți cuvêntul împreună cu noi în contra cunoscutelor reforme bisericesti și în deosebi în contra căsătoriei civile, cari ating de aproape sfintele noastre aședeminte bisericesti și sgudue simțul nostru religios.

Cunosc bine și îngrijirile cele mari, ce Vé cuprinde din privința acelor reforme, dar Vé încredințez, că și mai mari sunt îngrijirile mele pentru acele reforme, căci și mai mare e răspunderea, ce apasă umerii mei.

Recunosc zelul și dorința D-Vóstre de a conlucra la delăturarea acelor reforme, și Vé încredințez, că și mai mare e dorința și nisuința mea pentru delăturarea acelor.

De aceea 'mi și țin de sf. datorința la locul, unde sum chemat a ridică și eu cuvêntul contra atinselor reforme, sperând că cu ajutoriul lui Dumnezeu ne va succede a le și delătura.

Dacă însă cu tóte acestea în tainele sorții ne va fi rezervat a suferi și acéstă cercare, nu vom desperá, ci din contră ne vom grupá cu atât mai

mult și cu atât mai strins, în jurul sf. noastre maice biserici ne vom întări tot mai mult cu credința în Dumneșeu, cu iubirea de Dumneșeu, de aprópele și de patriă, precum și în loialitatea către Maiestatea Sa gloriosul nostru împărat și rege, pentrucă întăriți cu aceste virtuți străbune să nu simțim greutățile acestor reforme bisericesti, ci din contră să lucrăm tot cu mai mult succes la dezvoltarea și întărirea noastră.

Dar fiindcă la toate acestea pe lângă nisuițele noastre se mai cere și ajutorul lui Dumneșeu, eu implor acel ajutoriu sfânt, rugând pe bunul Dumneșeu să binecuvinte nisuițele și lucrările noastre cu mâna sa cea a tot puternică, precum vă binecuvânt și eu pe D-Vóstră cu smeritele mele mâni.

Inteligența și operațiunile ei.

— *Studiu psihologic.* —

(Continuare.)

7) Deosebirea între noțiuni și reprezentațiuni.

Despre unul și același obiect ne putem forma mai multe reprezentațiuni, însă numai o singură noțiune. Ca stare psihică, reprezentațiunea este ceva real, din contra noțiunea e numai o formă deosebită a reprezentării și în sine e tot așa de puțin reală ca și numărul. — Reprezentațiunea atěrnă dela aceea, dacă cineva o reprezintă ori ba, și nu e nimic fără de acela, carele o produce în conștiința sa ca stare psihică; ea poșede o anumită intensitate, început, durată și fine; noțiunea din contra e neatirnatore de timp, și de aceea, dacă cineva o are sau ba. Noțiunea este schemă, după care trebuie să se reguleze reprezentațiunea, pentruca să corěspundă cu conținutul obiectului reprezentat. — În fine până când reprezentațiunea este schimbaciósă, întěmplátore și subiectivă: până atunci noțiunea e neschimbată, necesară și obiectivă.

8) Conținutul noțiunii.

Totalitatea notelor, din cari se compune înțelesul unei noțiuni, fac *conținutul ei*. De ex. din compunerea notelor: rădăcină, trunchiu lemnos, ramuri, frunze, flori, fructe se compune înțelesul noțiunii „arbore.” În actul înțelegerii notele nu se aduna una cu alta ca individualități, ci se pětrund reciproc și se unifică; de aceea conținutul nu e numai simplu în sumarea, ci totalitatea notelor. În privirea conținutului, noțiunea póte fi: simplă și compusă. Simplă se ăice noțiunea, carea conține numai o singură notă, de ex. „causă,” „nimic,” șcl. Compusă e noțiunea, dacă se alcătuesce din mai multe noțiuni parțiale, de ex. „om,” „arbore,” „mineral” șcl. Dacă comparăm două sau mai multe noțiuni după conținut, le putem deosebi în noțiuni concordante și opuse. Concordante se numesc noțiunile acelea, cari se pot împreuna într'o singură cugetare comună și pot face conținutul altei noțiuni noue. De ex. noțiunile „galben,”

„strălucitor” și „greu” sunt concordante, pentrucă se pot împreuna în noțiunea „aur.” — Opose sunt noțiunile, cari în privirea unei cugetari comune se eschid unele pe altele, de ex. „greu” și „ușor,” „mic” și „mare,” „cald” și „rece,” șcl. șcl.

9) Sfera noțiunii.

Suma obiectelor, la cari se repórtă noțiunea, fac *sfera ei*. Cu alte cuvinte, sfera unei noțiuni este suma noțiunilor, cari cuprind pre acea noțiune ca notă în conținutul lor. De ex noțiunea „leu,” „tigrú” „lup,” șcl. alcătuesc sfera noțiunii „animal răpitor,” noțiunile evadrat, „oblong,” „romb,” „trapez,” „trapezoid” fac sfera noțiunii „patrunghiu” șcl.

În privința sferei, două noțiuni se numesc ordinate, când întręga sferă a uneia face o parte din sfera celeialalte. De ex „arbore” și „plantă,” „pasere” și „animal,” „aur” și „metal” șcl. sunt noțiuni ordinate, pentru că tot ce e „arbore,” e și „plantă,” însă nu tot ce plantă, e și „arbore” șcl. șcl. Noțiunea a carei sferă cuprinde în sine sferele altor noțiuni, se numesc supraordinate; ér noțiunea, a carei sferă se cuprinde în sfera alteia, se numesc subordonate. Noțiunea „plantă” e supraordinată noțiunii „arbore” șcl. Noțiunile, cari sunt subordonate unei a treia pre aceeaș linie, se numesc cordinate. De ex „pasere” și „peșce” sunt una către alta coordinate și ambele subordonate noțiunii „animal” — Noțiunile, cari conțin notele comune ale mai multor indiviđi de un fel, le numim noțiuni specifice, de ex „pasere” „arbore,” „metal” șcl.

Obiectul noțiunii specifice este specia sau clasa de indiviđi, cari au mai multe proprietăți comune de ex. „arborele” e o specie de „plante.”

— Noțiunile supraordinate celor specifice, cari conțin notele comune ale mai multor specii, le numim noțiuni generice, de ex. „animal” „plantă” „mineral” șcl. Cele mai superióre noțiuni generice se numesc categorii.

10) Raportul dintre conținutul și sfera noțiunii.

Cu cât sfera unei noțiuni e mai mare cu atât conținutul e mai mic; și cu cât sfera e mai mică, cu atât conținutul e mai mare. Așa dar cu cât o noțiune are mai multe note în sine, cu atât cuprinde mai puțini indiviđi sub sine. De aci invěțăm, că sfera și conținutul noțiunii stau în proporțiune inversă. De ex. noțiunea „vultur” are conținut mai mare, adecă cuprinde în sine mai multe note decât noțiunea „pasere;” însă cea din urmă are sferă mai mare, adecă cuprinde sub sine mai mulți indiviđi decât cea dintăi.

Cu cât noțiunea are mai multe note în sine și mai puține noțiuni sub sine, cu atât e mai determinată; cu cât din contra are mai puține note sub sine, cu atât este mai abstractă. Noțiunea „ființă” este mai abstractă decât „ființă organică,” care este mai abstractă decât „plantă,” care érá e și mai abstractă decât „arbore” șcl. șcl.

11) Explicațiunea și definițiunea.

Când expunem notele unei noțiuni, dicem că o *explicăm*. Așa dar explicațiunea este înșirarea notelor esențiale cuprinse în o noțiune cu scop, că să o putem înțelege cât mai clar. După ce înse în cele mai multe cazuri enumerarea notelor durază prea lung, și cele mai multe noțiuni sunt subordonate altora cu sferă mai mare, nu e de lipsă a expune toate notele, ci a arăta numai „genul proximal, de care se ține noțiunea, și la acesta a adauga apoi notele particulare una câte una, cari fac diferența specifică a noțiunii respective. Astfel se dă definițiunea noțiunii. Deci a defini însemnează a expune dintre notele esențiale ale unei noțiuni genul proximal și diferențele ei specifice. De ex. în noțiunea „pasere“ notele esențiale sunt: „ființă,“ „corp“ „animal“ „vertebrat,“ „sânge roșu și cald,“ „acoperit cu pene,“ „se sporesce prin ouă. Dintre acestea genul proximal e „animal vertebrat, care are sânge roșu și cald; ér diferențele specifice sunt „are corp acoperit cu pene“ și „se sporesce prin oue.“ De unde rezultă definițiunea: „paserea este un animal vertebrat, care are sânge roșu și cald, are corp acoperit cu pene și se sporesce prin ouă.“

Scopul explicării, precum și a definițiunii este de a mijloci înțelegerea cât mai clară a noțiunii. Definițiunea trebuie să fie precisă, adică să nu conțină note nici mai multe, nici mai puține, decât sunt necesare pentru înțelegerea deplină a noțiunii.

12) Judecata și părțile sale.

Scopul cugetării corecte este cunoșcerea și constatarea adevărului. Acest scop se poate realiza cu deosebire prin judecată. În cugetare noțiunile se arată ca conveniente ori neconveniente prin conținutul lor, prin judecată însă ele în faptă se și împreună una cu altă, ori se despart una de alta. Deci a judeca însemnează a exprima raportul între două noțiuni. De ex. dacă noțiunea „sore“ o aduc în raport cu noțiunea „luminéză,“ se va forma judecata „sorele luminéză.“

Fiesce-care judecată se compune din trei părți 1) subiectul, adică noțiunea, despre ce întreabă, că în ce raport stă cu altă; 2) predicatul, adică noțiunea, carea se arată a stă în raport cu subiectul; 3) împreunarea, prin care se arată raportul dintre subiect și predicat. De ex. „pământul e rotund,“ „diamantul nu e metal.“

Când punem două idei, sau noțiuni lângă o altă, fără a ne da semnă despre raportul, în care stau, avem o simplă asociare; când însă căutam și stabilim raportul între ele, se face o operațiune intelectuală, adică se forméză o judecată. La actul dintăiu nu poate fi vorba de a hotărî adevărul sau erorea, cel din urmă însă îl putem cerceta în privința adevărului ori a erorii. Împreunarea noțiunilor una cu alta, carea are loc la judecări, în totdeauna este conștientă, și prin această se deosebesce esențialmente de împreunarea

asociativă. La judecată împreunarea are să hotărască, dacă subiectul se potrivește cu predicatul ori ba.

Când judecata, adică raportul de potrivire ori nepotrivire a două noțiuni o exprimăm prin vorbire, facem o propozițiune, în care numele unei noțiuni e subiect, er al ceialalte predicat gramatical. Tote judecățile se pot exprima prin propozițiuni, însă nu toate propozițiunile gramaticale sunt judecări. De ex. „Dacă sorele va răsări“ e propozițiune, însă nu judecată. Dar judecata poate se existe și fără ca să o exprimăm prin vorbire.

Dacă privim actul judecării din punct de vedere psihologic, vom pute distinge în el două stări și anume 1) deliberațiunea și 2) decisiunea. De ex. pentru noțiunea A ca subiect ni se offer mai multe multe noțiuni predicative B-, C-, D-, șcl., până când cugetarea caută, dacă A- are să se împreune cu B- sau cu C, sau cu D, -șcl, ne aflăm în stadiul deliberațiunii, adică stăm la îndoelă, pentru-că propriamente poate fi vorbă numai de aceste două cazuri: „A este B“ sau „A nu este B.“

Până când durază deliberațiunea, încă nu-e rezolvită întrebarea, dacă noțiunea B este compatibilă cu A, sau ba. Dacă acum închidem deliberațiunea, ajungem de ex la decisiunea „A este B,“ rămânând eschise judecățile „A e C,“ „A este D,“ șcl.

Ceea ce ne face să ieșim din îndoelă și să ne decidem pentru „A este B,“ se dice motivul psihologic al judecării. De ex ved în depărtare o pasere, ce mi se pare cunoscută, și forma ei îmi reproduce noțiunile „privighetore,“ „ciocărlie,“ „vrabie,“ șcl; până când stau la îndoelă, că de ce am să consider acea pasere, me aflu în stadiul deliberațiunii; când însă ea începe a cânta, voi ieși din îndoelă și voi forma judecată: „Acosta pasere e privighetore,“ — pentru-că cântă atât de frumos.

13) Judecățile după cvalitate.

Deosebirea cea mai naturală a noțiunilor între sine este concordanța și opozițiunea, deci punerea lor în raport în actul judecării trebuie să reproducă această deosebire. Dacă împreunăm două noțiuni concordante, avem o judecată afirmativă, de ex. „Pământul e rotund,“ „Sorele luminéză.“ Dacă aducem în raport una cu alta două noțiuni opuse, rezultă o judecată negativă de ex „Unele animale nu știu înnota.“ „A lucra nu e rușine.“ Înșușirea judecăților de a fi afirmative séu negative, se dice cvalitatea lor. Prin urmare după cvalitate ori-ce judecată este afirmativă ori negativă.

14) Judecățile după cvantitate.

Cvantitatea judecării atěrnă dela sfera subiectului. La clasificarea judecăților după cvantitate avem în vedere raportul, în care se află predicatul cu sfera subiectului. După cvantitate judecățile sunt 1) universale și 2) particulare. Universală e acea judecata, în carea predicatul se afirmă s'au se negă despre întregă sfera a subiectului. Așa dar

pot fi judecați universal afirmative de ex. „tote științele sunt folositoare,“ „toți oamenii sunt muritori,“ și judecați universal negative de ex. „nici o știință nu e ușoară“ „nici un om nu e atotștiutor.“

Particulară e judecata, în care predicatul se afirmă, sau se negă numai pentru o parte din sfera subiectului. Așa dar sunt judecați particular afirmative de ex. „unele case sunt frumoase,“ „câțiva școlari nu sunt diligenți,“ „puțini oameni sunt drepti,“ șcl. Înșurirea judecăților de a fi universale și particulare se dice *c v a n t i t a t e a l o r*.

Acele judecați, în cari subiectul e o singură persoană sau un singur subiect, se numesc singulare de ex. această roșă e albă,“ „Paul a fost apostol,“ „Traian a fost împărat roman.“

În vorbire cvantitatea judecăților se exprimă prin anumite cuvinte, precum de ex. la judecățile universale: toți, toate, nici unul, nici una, nime; ér la cele particulare: unii, unele, câțiva, câteva, mulți, puțini, destui șcl.

Propozițiuni de acelea, în cari cuvinte deosebite nu ne arată, dacă judecata este universală sau particulară, cugetarea trebuie să le considere de judecați universale, dacă predicatul arată o notă esențială a subiectului, din contra de judecați particulare. De ex. „omul are corp,“ e judecată universală, pentru că „corp“ e notă esențială a noțiunii „om;“ însă „cercul e mic“ e particulară, pentru-că numai judecata „unele cercuri sunt mici“ este adevărată, precând „tote cercurile sunt mici“ e eronată.

15) Judecați analitice și sintetice.

Judecata analitică e aceea, în care noțiunea predicatului este înțelesă în conținutul noțiunii subiectului și prin judecată numai se constată această înțelegere. Așa dar în judecata analitică noțiunea predicativă este dată în subiect și se arată ca și o notă cunoscută a acestuia. De ex. „ghéța e rece“ „diamantul e tare,“ „linia dréptă are lungime“ șcl. sunt judecați analitice, pentru-că predicatul lor se găsește în subiecte ca note constitutive ale acestora.

Judecata sintetică e aceea, în care noțiunea predicativă nu se află deja înțelesă în noțiunea subiectului, ci i-se adaugă ca și o notă nouă, chiar în actul judecării. Așa dar în judecata analitică prin predicat spunem *c v a n o u*, ce nu se înțelegea de sine, ca și o notă deja cunoscută a subiectului. De ex. „ghéța e mai ușoară ca apă,“ „diamantul e cărbune cristalizat“, „linia dréptă e calea cea mai scurtă“ șcl.

Până când prin judecățile analitice se clasifică cunoscințele noastre: până atunci prin judecățile sintetice ele se înmulțesc cu părți noue. Cu timpul însă judecățile sintetice devin și ele analitice, pentru-că experiența confirmând de repetițe-ori raportul de potrivire dintre predicat și subiect, acela raport cu încetul devine o cunoscință singură și co-

mună, și predicatul se arată ca și o notă constituivă a subiectului.

Dacă cercetăm, că pe ce se basază *s i n t e z a*, adică cum e posibil, ca să împreună cu un subiect dat o noțiune predicativă, carea stă afară din sfera lui, vom află, că de regulă *e x p e r i e n ț a e*, carea ne arată în mod intuitiv predicatul acelor noțiunii, adică senzațiunile și reprezentările asociate în raport de simultaneitate ori succesiune.

Încheiând teoria judecăților, mai adaugăm, că ele sunt nisce operațiuni intelectuale mai superioare decât formarea de noțiuni, însă din punct de vedere psihologic actul judecării premerge formării noțiunilor, căci abstragerea notelor esențiale reclamă judecată, și prin urmare noțiunile noastre nu sunt decât rezultatul judecăților, ce ni le facem despre obiecte. În fine noțiunile psihologice trebuie să fie prelucrate prin judecată, pentru-ca ele să pótă ajunge la conținuturi bine determinate.

16) Raționamentele.

a) Concluziunea, premis eleși terminii.

Noi facem despre obiecte judecați, însă fórte adesea nu ne oprim la formarea judecăților, ci le folosim pentru a stabili prin ele alte judecați noue. Când prin mijlocirea duor séu mai multor judecați date formăm o judecată nouă, șicem că *r a ț i o n ă m*. Derivarea unei judecări din altele se numește *r a ț i o n a m e n t*.

De exemplu: Tote plantele se veștejesc.

Rosa e plantă.

Prin urmare: Rosa se vestezește.

Ori-ce raționament se pótă privi ca o judecată mijlocită, pentru-că în el relațiunea duor noțiuni cătră olaltă se stabilește prin a treia noțiune. Când e vorba, ca omul să fie sigur în judecățile sale, se cere, ca el să fie deplin conscient de noțiunile, pe basa cărora judecă. Acesta se va pótă întâmpla însă numai prin raționamente, în cari relațiunea unei noțiuni mijlocitoare M cătră alte două noțiuni S și P, cari vin a fi împreunate, este stabilită prin judecați sigure.

Tote formele raționamentului se pot reduce la o formă fundamentală, carea se pótă înfățișa prin figura următoare:

M este P
este S este M

Prin urmare S este P.

Judecata derivată se numește *c o n c l u z i u n e*, ér judecățile, din cari se derivă, *p r e m i s e*. În forma sa cea mai simplă raționamentul cuprinde în sine trei judecați, și anume: cele două *p r e m i s e* și *c o n c l u z i u n e a*. Așa dar concluziunea e o judecată, în carea raportul dintre subiect și predicat nu s'a stabilit în mod direct, ci prin mijlocirea altor două judecați.

Acesta mijlocire se face prin o a treia noțiune, carea stă în raporturi știute atât cu subiectul, cât și

cu predicatul concludsiunei, și carea apoi ne conduce la cunoșcerea raportului celui nou dintre aceste noțiuni între sine.

Premisele sunt judecățile, în cari se arată raportul noțiunii mijlocii M atât cu subiectul S, cât și cu predicatul P al concludsiunei, și astfel se mijlocește judecata a treia, în carea noțiunea M împlinindu-și rola ei de mijlocire, dispore și rămâne stabilit numai raportul dintre S și P.

Ori-ce raționament simplu cuprinde în sine trei noțiuni fundamentale, pe cari le vom numi *termini*, și anume: 1) *terminul maior*, 2) *terminul minor* și 3) *terminul mediu*. Predicatul concludsiunei se ȳice *termin maior*, subiectul concludsiunei *termin minor*, ȳer noțiunea mijlocitoare în amândouă premisele *termin mediu*. Din aceste trei noțiuni *terminul maior* are sfera cea mai întinsă, acestuia este subordonat *terminul mic* prin subordonare sub *terminul mediu*.

Premisa, carea arată raportul între *terminul maior* și cel mediu, se numește *maioră*; ȳer aceea, carea exprimă raportul între *terminul minor* și mediu se ȳice: *minoră*. Concludsiunea nu suferă nici o schimbare și deca premisele își schimbă locul, adevă raționamentul se pȳte începe cu cea maioră, ori cu cea minoră. Așa dară este corect nu numai raționamentul M este P.

S este M.

S este P,

ci și raționamentul: S este M

M este P

S este P,

Figura din urmă a raționamentului din punct de vedere psihologic corespunde mai bine cu mersul natural al cugetării noastre, pentru-că acesta înaintează de comun dela casuri date, adevă dela ce e concret și individual la judecați de valoare generală. Încă și mai bine ne putem convinge despre acest adevăr, când transitiunea se mijlocește prin mai mulți *termini medii*. Numai soritul aristotelic corespunde cugetării psihologice, nu însă cel goeklenic.

(Va urma.)

Dr. P. Pipoș.

D I V E R S E.

* *Adunarea generală* a fondului preoțesc aradan s'a ținut ieri sub presiul Pré Sântiei Sale părintelui Episcop al Aradului I o a n M e ț i a n. După cuvântul de deschidere adunarea a luat la cunoștință raportul venerabilului consistoriu despre starea fondului. Din acest raport constatăm, că starea activă a fondului preoțesc aradan a fost la finea anului 1893 de preste 240,000 fl. v. a.

* *Adunarea generală a reuniunii învățătorilor* gr. or. români din protopresviteratele din dréptă Mureșului aparținătoare la jurisdicțiunea consistoriului eparchial din Arad s'a ținut Vineria trecută în sala mare

a seminariului diecesan din Arad conform programei publicate.

Adunarea s'a ținut sub presiul dlui profesor T e o d o r C e o n t e a și a fost cercetată de un număr mare de învățători. În ședința ținută înainte de amădi a binevoit a participa la această adunare și Pré Sântia Sa părintele Episcop al Aradului I o a n M e ț i a n. La discursul de bineventare rostit de președintele adunării P. S. S. răspuse prin un frumos și binesemțit discurs, în carele imbarbatând pre dni învățători la activitate neobosită întrn împlinirea sublimiei lor misiuni, împloră binecuvântarea Ceriului asupra activității școlelor noastre confessionali.

Din raportul comitetului central am constatat, că atât comitetul, cât și subreuniunile au dezvoltat multă activitate întrn promovarea cauzei învățământului. Disertațiunile ținute au fost bine lucrate, și au fost ascultate de adunare cu multă plăcere. În ședința de înainte de amădi dlui N i c o l a u S t e f din Arad a cântat mai multe cântări liturgice cu școlarii; ȳer după terminarea ședinței de după amădi corul seminarial sub conducerea dlui profesor V a l e r i u M a g d u a cântat două cântări bisericesti și mai multe cântări poporale cu multă precisiune.

* *Mulțămită publică*. Sărbătoreea domineei stălpărilor din anul acesta a fost pentru creștinii gr. or. din loc, de o însemnătate îndoiță, pentru-că tot atunci, după finirea s. liturgii s'a sevărsit și sântirea unui prapore frumos de mătasă, în valoare de 172 floreni, procurat de către *corporațiunea zidarilor și măsarilor*, și una cruce de argint china, aurită în foc în prețiu de 26 floreni procurată de creștina *Maria Pap m. Todor*.

Mi țin de datorință imperiósă, în numele comunei noastre bisericesti, și pe această cale, pentru jertfele frumoșe aduse de către numiții donatori a li esprima cea mai ferbinte mulțămită; totodată li oftez ca donurile aduse din evlaviă către sântele aședeminte a le bisericei noastre dreptmăritore, și spre înfrumșetarea ei, se fie primite ca tāmăia înaintea Domnului, ȳer jertfa materială și a ostenelelor lor Părintele cereșc li-o respătescă înmiit din darurile sale cele bogate! — Giula-germână, 18. Apriliu 1894. — Cu stimă: P e t r u B i b e r e a, m. p. paroch gr. or.

* *Mulțămită publică*. Zelosul credincios al bisericei gr. or. de Beiuș, G a v r i l C o s m a senior, din pietate creștină și dragoste sufletescă către casa lui Dumneșeu a procurat pe sēma bisericei pe sfințele Paști un rēnd de odășdii preoțesti prețioșe în suma de 100 fl. Prin această faptă laudabilă și vrednică de imitat, numitul fruntașiu al bisericei noastre a mai adaus la meritele sale de mai nainte față de biserică. Și adevă dēnsul a fost unul din întemeietorii fundațiunei bisericei noastre, carea astădi se urcă la suma de 7000 fl. — Dēnsul a manipulat în consciință la început acea fundațiune, și din o sumă modestă, de presente a ajuns a fi considerabilă. Primășca deci numitul dăruitoriu pe această cale pentru darul sēu din urmă mulțămită din partea comunității noastre bisericesti, și jertfa sa, se fie bineprimată pe altariul Domnului. — Beiuș, 16/28. Apr. 1894. — E p i t r o p i a parochială.

* *Mulțămită publică*. În numele comunei bis. române gr. or. din Sara-vale, (Sărafalva), pentru biserica

căreia au binevoit a dona: dșora Elena Olariu, din Săn-Miclășul-mare, un prețios acoperământ de „tetrapod,” — apoi soțiile episcopilor bis. Todor Bălăban și Efta Micu, din localitate: câte un ștergar la „potir,” pentru cari fapte creștinesci, demne de imitat, li se exprimă și pe acesta cale cuvenită mulțumită. — Săralfava, în septemăna înmănată 1894. — Pentru comitetul parochial: S. A n d r o n, m. p. notarul comitetului.

Concurs.

Pentru îndeplinirea parohiei de clasa primă din comuna Șiria, devenită vacantă prin abdicarea preotului Ioan Petranu, pe baza decisului Ven. Consistor aradan de dto 28 Febr. 1894. Nr. 1111 se escrie concurs cu termen de alegere pe **29 Maiu (10 Iunie) 1894.**

Recurenții sunt avisați, petițiunile lor înscrute conform §. 15. lit. a) din „Regulamentul pentru parohii” adresate comitetului parochial din Șiria a-le susține subscrisului protopresviter până în 24 Maiu (5 Iunie) 1894, căci cele întrate mai târziu nu se vor lua în considerare.

Dela recurenți se mai poștește a se arăta poporului în sfta biserică spre a-și dovedi desteritatea în cant, tipic și oratorie.

Dat din ședința com. parochial dela 19 Aprilie 1894.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu: **GEORGIU POPOVICIU**, m. p. protopresviter.

Pentru deplinirea vacantei parohiei de clasa III. din **Bontesci** în protopresbiteratul Butenilor prin acesta se escrie concurs cu termen de alegere pe **29 Maiu a. c. st. v.** până când recurenții se vor presenta vre-odată în biserică ca să se se facă cunoscuți poporului.

Venitele încopciate cu acesta parochia sunt: 1) Ună sesiune pământ arătoriu și fênaț 224 fl., 2) birul res-cumperat în bani 100 fl., 3) stolele se urcă la 190 fl., 4) deputat de lemne din pădurea comunală 23 fl. Suma 537 fl.; și quartir în casa parochială cu grădină și supraedificate economice. — Contribuțiunea regêca pentru preotul o plătesce comuna bisericêscă.

Recurenții sub durata concursului și-vor substerne recursele sale pe calea P. On. Oficiu protopresviteral din **Buteni (Butyin).**

Bontesci, la 18 Aprilie 1894.

Comitetul parochial.

În conțelegere cu mine: **CONSTANTIN GURBANU**, m. p. protopresviter.

Se escrie concurs pentru ocuparea postului de învățătore la școla conf. gr. or. rom. din opidul **B.-Comloș**, cu termen de alegere pe **8/20 Maiu a. c.**

Emolumintele: 300 fl. v. a., cuartir liber cu 2 chilii, culină și grajd, precum și jumătate din grădina intravilană; apoi 3 orgii paie pentru folosința proprie.

Dela reflectante se pretinde, ca recursul provêdut cu: estras de botez, testimoniu preparandial, de l. maghiară și de cualificațiune — cu prestațiune „bună,” căci altele nu se vor lua în considerațiune, — se le substernă Pré

On. Domn protopresviter și inspector școlar Paul Miulescu în B.-Comloș.

B.-Comloș, din ședința comitetului parochial gr. or. ținută la 15 Aprilie 1894.

Vichentie Groșorianu, m. p. Iuliu Vuia, m. p.
președinte. notariu.

În conțelegere cu mine: **P. MIULESCU**, m. p. protopop și inspector de școle.

Pentru ocuparea definitivă a stațiunii învățătorești la școla a doua nou înființată din **Mehala**, inspectoratul Timișorii, se escrie concurs cu termen de **30 de zile dela prima publicare** în fôia diecesană „Biserica și Școla.”

Emolumintele anuale sunt: 1) în bani gata 400 fl. v. a.; 2) relut pentru 3 st. de lemne 30 fl.; 3) cortel liber; 4) pentru conferința învățătorească 6 fl.; 5) dela înmormântări unde va fi poftit 1 fl. 50 cr.; din care sumă va avé se solvêscă și școlarilor ministranți câte 4 cr. De lemnele necesare la încălzitul salei de învățământ se va îngriji parochia. Dacă alesul va dovedi sporiu laudabil cu elevii sei și purtare esemplară, i-se pune în prospect ameliorarea dotațiunei. Alesul va avé se provadă învățământul la clasele superioare.

Dela recurenți se cere, ca pe lângă examen de cualificațiune și limba magiară, se mai atesteze că au absolvat cel puțin 2 cl. gimn. reale ori civile, și că sunt apti de a înființa și conduce cor vocal. Recursele adresate comitetului parochial din Mehala sunt a se trimitte subsemnătului inspector școlar în Fabrik. Reflectanții au a se presenta în s. bis. de acolo, spre a-și arăta desteritatea în cant și tipic, dar nu în ziua de alegere.

Comitetul parochial.

Cu consensul ppresviterului: **Dr. Tr. PUTICI**, m. p. inspector de școle.

Devenind vacantă stațiunea învățătorească-cantorală dela școla confesională gr. or. din **B.-Csaba**, comitatul Békés, se escrie concurs, cu termen de **30 de zile dela prima publicare.**

Emolumintele sunt: 1) în bani gata, solvindu-se anticipando lunarmente 150 fl.; 2) 10 jugere pământ, cu venit anual de 150 fl.; 3) pentru conferințe 10 fl.; 4) dela înmormântări, unde va fi poftit, mari 1 fl., mici 50 cr.; 5) cortel liber cu două incaperi, culină și grădină. — Contribuția o solvește învățătoreșul.

Doritorii de a ocupa acest post, sunt avisați a-și substerne recursele înscrute, cu testimoniu de cualificațiune și de limba magiară, **M. On. Domn administrator** protopopesc și inspector școlar Iosif Beșan, în Gyula (comitatul Békés), în termen de 25 de zile dela prima publicare, avênd recurenții a se presenta în vre-o Duminică ori sêrbătore în fața locului, pentru a-și arăta desteritatea în cele rituale.

Se obsêrvă, că alegêndul numai după espirarea unui an pôte fi întărit.

Din ședința com. par. ținută în B.-Ciaba, la 25 Ianuaru n. 1894.

Pentru comitetul parochial:

Victor Popovici, m. p.
preot ca preș.

În conțelegere cu: **IOSIF BEȘAN**, m. p. inspector școl.